

הארץ' וכו' – דענין שבת הוא שתדע שאין שום כח ביד האדם לכל הל"ט מלאכות שנבראו בעולם שעל ידם יוכל אדם לפעול כל מה שירצה – כולם נאסרים בשבת, ועל כן כשהתחילו ימי החול ומותר בעשיית מלאכה יוכל האדם ח"ו לומר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, על כן תיקנו חז"ל לומר מיד לה' הארץ ומלואה.

וכן הענין גם כן בשמיטה שציוותה התורה, היינו שתדע כי לה' הארץ ומלואה, וכשבאה שנת השמינית והתורה התירה לחרוש ולזרוע, פן תשכח ח"ו ותאמר כחי ועוצם ידי, על כן צוה להיות נוהג בה בשמינית גם כן מנהג שביעית בתבואה שלא הביאה שלישי, כדי שתזכור כי לה' הארץ ומלואה (מי השילוח וילך).

דף יג

'אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא, וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משלישי?... הדר אמר רבי ירמיה, לאו מילתא היא דאמרי, דבעו מיניה חברייא מרב כהנא, עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ...' מבואר שהבאת שליש פירושה בגודל הגרעינים ובמשקלם, ואינה נמדדת בשליש הזמן [שאם כן, מהו שתמה רבי ירמיה והוצרך להביא ראיה דקים להו לחכמים] – לפי שאין קצב הגידול שוה בימים ראשונים לאחרונים, וגם תלוי הדבר בגשמים ובדרכי העבודה של האדמה (ע"ר"ח), ועל כן קשה לעמוד על מדת הבאת שליש (עפ"י הסכמות הראיה ו).

'אמר ליה לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא, כל מדות חכמים כן הוא...' השפת-אמת פירש שכל שיעורי חכמים קבלה היא בידם. ותמה על דברי הריטב"א בחדושו שמשמע קצת שמשום 'לא פלוג' נתנו חכמים שיעור קבוע, שאם לא כן לעולם אינך יכול לקצוב שום שיעור לשום דבר ונמצאו כל השיעורים מתבטלים.

כנראה טעם תמיהתו הוא משום שכרה זו ניתנת להאמר בדינים דרבנן ולא בדאורייתא. ואולם כבר מצינו ענין 'לא פלוג' בדאורייתא [ע' בספר נחלת דוד (ב"מ ד)]: 'לדעתי אין זה רחוק כל כך דשייך לומר בדאורייתא לא פלוג'. וע"ע ריטב"א גטין פג; ים של שלמה ב"ק ספ"ק; קובץ הערות יבמות כו; קהלות יעקב נדרים טז, ד; גליונות קה"י פ"י דנדרים, ועוד], ואינו מן הנמנע שכן נתקבלה ההלכה, ליתן שיעור אחיד לכל.

ויש להעיר שאף להריטב"א מצאנו ביטוי זה במשמעות אחרת, ששיעור חכמים נכון הוא בכל המקרים – ע' בסוטה טז: ובתוס'. וכן דן בשאלה זו הגרא"ו (בסוף קונטרס דברי סופרים), האם קצבת השיעורים יסודה במציאות האמיתית הידועה להם לחז"ל, או משום 'לא פלוג'.

'עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו, אם תאמר דעייל ביד נכרי...' ואם תאמר שמא מעבר הירדן הביאוהו, מחלק בני גד ובני ראובן שנטלו בראש? ויש לומר שהעומר מצותו להביאו מיהודה, ואינו נראה לומר שעומר ראשון היה שלא כמצוותו (חדושי הר"ן. ע"ע בתורי"ד ריטב"א ומאירי).

– על מו"מ המפרשים להוכיח מסוגיתנו אודות איסור 'חדש' בשל נכרים [שכשם שאין מביאים עומר מקציר נכרים, כך אין בו איסור חדש] – ע' שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (לבוב) קצט; מאירי שלהי פסחים; ב"ח יו"ד רצג ובתשובות חדשות מב; ש"ך וט"ז שם; ספר המקנה קדושין לח; שו"ת שאג"א החדשות נ; שו"ת משכנות יעקב סד; בית הלוי ח"ג נב; ברכת מרדכי ח"ב טז; בית ישי ת.

‘ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח...’. עתוס' בבאור 'ממחרת הפסח' – אם הכוונה לט"ו בניסן או לט"ז. וראה בהרחבה בספר 'המועדים בהלכה' פסח א.

‘ודלמא עייל ולא קים להו – אלא קים להו, הכא נמי קים להו’. הגרעק"א תמה על ראיית הגמרא, הלא בנידוננו באים אנו לדון על מצב התבואה קודם ראש השנה על פי מצבה הנראה לנו בחג, ובוה אולי לא קים להו – משא"כ כאן אנו דנים על מצב התבואה כעת, כפי שהיא נראית לעין כשנכנסו לארץ, ובוה ודאי יש לומר שבקיימים לשער במראית העין אם הביאה שליש אם לאו [והרי זה מוכח מהמשנה שאם ראינו שלא הביאה שליש עד לראש השנה של שביעית – מותרת, ואין לחוש שמא איננו בקיימים ובאמת הביאה שליש].

ויש לפרש, אילו היה הדבר פשוט להכיר שליש מצומצם, הרי אפשר להסתכל בתבואה שלפני ראש השנה ולבדוק אחר כך בחג אם אותה שהביאה שליש נגמרה בחג אם לאו, וכן לבדוק את התבואה שלא הביאה שליש, אם נגמרה בחג אם לאו – אלא היה סובר רבי ירמיה שאי אפשר להכיר שליש בדקדוק, אף לא לפי מראית העין, עד שנדע מכך שנגמרה בחג אם הביאה שליש בר"ה, כי שמא הביאה מעט יותר או פחות [ואמנם אפשר לדעת על תבואה מסוימת הרחוקה משליש, שודאי לא הביאה שליש, ועל זה שנינו שכל שלא הביאה שליש מותרת]. אבל כאן ראינו שיש הבחנה בצמצום, שהרי סמכו להקריב את העומר ולא חששו אולי הביאה יותר משליש כשהיתה ביד נכרי [ומאידך הלא עתה היא מלאה ואי אפשר שהיתה הרבה פחות משליש בעשירי בניסן] (עפ"י טוב ראה).

‘כדתניא רבי יונתן בן יוסף אומר: ועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש’. הדרש שייך לפשט הכתוב: 'ועשת את התבואה לשליש' – כלומר בשליש גידולה תהא כבר כ'תבואה' שלמה שבכל שנה. נמצא כשתגדל כולה יהא היבול שלש פעמים כתבואה שבכל שנה, והרי התבואה נעשית לשלש השנים (עפ"י הגר"א).

(ע"ב) ‘אמר ליה: רבי שמעון שזורי קאמרת, רבי שמעון שזורי סבר יש בילה ורבנן סברי אין בילה’. ואם תאמר עדיין קשה לרבי שמעון שזורי, מדוע קבעו חכמים לילך אחר השרשה באורו ודוחן, והלא יש לו תקנה בצבירת גרנו לתוכו? ויש לומר לרבי שמעון שזורי אכן מתעשרים בגמר פרי, ולדבריהם דרבנן קאמר; לדבריכם שהולכים אחר השרשה, הלא יש תקנה בצבירת גרנו לתוכו (בעל המאור. ומובן בזה ששמואל פסק כרבי שמעון שזורי לילך אחר גמר פרי, ואין צריך לומר כדברי רש"י שמצא תנא אחר הסובר כן, שזה דוחק, וכמו שמיאנו בזה התוס' ונשארו בתימה. וכן מובן היטב מה שאמר שמואל הלכה כרבי שמעון שזורי, שלפרש"י קצת קשה הלא רש"י אמר צובר גרנו לתוכו ואילו לשמואל אין צריך לזה אלא מעשרם גם כשהם מופרדים [ובהדושי הנצי"ב חידש שאף שמואל מודה לכתחילה לחוש להשרשה בקטניות, על כן לכתחילה יש לערבם] – אך לבעל המאור הכוונה שפסק כרבי שמעון כפי שסובר באמת, לילך באורו אחר גמר הפרי.

דף יד

‘אמר רבי אבהו: בצלים הסריסין ופול המצרי איכא בינייהו, דתנן בצלים הסריסין ופול המצרי שמנע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר...’. לפרש"י משנה זו הולכת בשיטת

א. אמר בנדרו 'השנה' – נחלקו הב"ח והש"ך (יו"ד רכ) אם זה כ'לשנה' או כ'לשנה זו' [ע' בשו"ת מהריב"ל ח"ב כא, ובראשונים בנדרים סג. בספר מאור ישראל כתב להוכיח כדברי הש"ך, שהאומר 'השנה' כאילו אמר 'לשנה זו'.

ב. עמד בחורף ואמר 'שנה זו' – אין אומרים הלך אחר רוב שנים שאינן מעוברות, אלא אסור באדר שני עד ראש השנה [ואין אומרים יעלה אדר שני במקום אלול ויהא מותר באחד באלול].
רא"ש נדרים ה, ב עפ"י ירושלמי.

דף יג

יז. א. תבואה של שביעית הגדילה בקרקע ויוצאת לשמינית – האם נוהגים בה מנהג שביעית?

ב. הקטניות – מהו השלב הקובע בהן לענין שנת-המעשרות ולשביעית?

ג. מהו הדבר הקובע באילנות?

ד. האם יש בילה ביבש, ולמאי נפקא מינה?

ה. עומר שהקריבו ישראל בכניסתם לארץ – מהיכן הקריבו? האם קציר של נכרי כשר למנחת העומר?

א. כל תבואה שהביאה שלישי בשביעית לפני ראש השנה – אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. (יש שדרשו מהכתוב מקץ שבע שנים במעוד שנת השמטה בחג הסכות – יש לך דבר של שמינית והוא אסור כשביעית. ומנין שהבאת שלישי קובעת שנאמר וחג האסיף בצאת השנה – אסיף שאתה קוצרו בחג שייך לשנה היוצאת, והדבר ידוע לחכמים שכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שלישי לפני ר"ה. ויש שדרשו מועשת את התבואה לשלש השנים – אל תקרי 'לשלוש' אלא 'לשליש').
הבאת שלישי היינו במשקל הגרעינים. ויש ראשונים סוברים שהוא שיעור שאם יזרע הגרעין באדמה, יכול להצמיח.

ב. האורז והדוחן והפרגים והשומשמים, זמן השרשתם הוא הקובע לענין שנות המעשרות ולשביעית, שאם השרישו לפני ר"ה מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית, ואם לאו אסורים בשביעית ומתעשרים [בשאר שנים] לשנה הבאה. וכן פול המצרי שזרעוהו לזרע [ולא לירק] – הריהו כשאר קטניות שהולכים בו אחר השרשה (ר"י בן כיפר בשם רבי שמעון שזורי). – קבעו חכמים לילך בקטנית אחר השרשה, מתוך שעשויים פרכים פרכים ואינם נגמרים ונלקטים כאחת, והרי עלול להימצא מעשר מהחדש על הישן או להפך, לכך קבעו לילך בהם אחר השרשה שהיא נעשית בבת אחת בכל השדה.
שמואל אמר: הכל הולך אחר גמר פרי. [מצא שמואל תנא שאינו הולך אחר השרשה בקטנית אלא אחר גמר הפרי, ופסק כמותו. רש"י].

א. הלכה כשמואל שהולכים אחר גמר פרי (רמב"ם שמיטה ויובל ד, יא. וע' מנחת שלמה סוסי מט וס"ג שנראה שאין חולק בדבר להלכה, ודלא כמו שכתב בתפארת-ישראל).

ב. לדעת הראב"ד (מעשר שני א, י) גמר פרי שלהם היינו הבאת שלישי (וכ"ד הרדב"ז ופאת השלחן יג, יז) בדעת הרמב"ם. ואין כן דעת התוס' והר"ש (שביעית ב, ז-ח).

ג. הריטב"א כתב (וכן משמע מהרמב"ן, וי"א כן בדעת ר"ח) שלא אמר שמואל אלא בפול המצרי, אבל אורז ודוחן הולכים בהם אחר השרשה.

ד. יש אומרים שלחכמים אין הולכים באורז אחר השרשה אלא בשביעית בזמן הזה (כן צדדו התוס' וכ"כ הרא"ש שביעית ב), אבל בזמן שנהגה שביעית מדאורייתא הולכים אחר לקיטה. ויש חולקים (ער"ש שם).

ה. מפשטות דברי החזון-איש (שביעית ט, יז, יב, ובהלכות שבסוף קיצור-שלאן ערוך לט, כו) נראה שלדעת הר"ש אין באורו ודוחן איסור ספיחים, ומשמע שכן נקט לעיקר. ובספר מנחת שלמה (ח"א סוס"י מט ועע"ש בס"ג) נקט שאם הביאו שלישי בשביעית – אסורים משום ספיחין כשאר קטניות. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב קצו) כתב שבמקום הפסד גדול נראה שיש לסמוך על הרמב"ן והריטב"א שהולכים באורו ודוחן אחר השרשה, ואם השרישו בששית יש להקל באיסור ספיחין דרבנן.

ג. אילן הולך אחר חנטה לענין שביעית. זיתים הריהם כתבואה, והולכים בהם אחר הבאת שלישי.
א. לדברי התוס' לעיל (יב:) ענבים בכלל שאר פירות. ויש סוברים שענבים כזיתים (ערש"י ותורי"ד כאן; ר"ש שביעית ב, ז; ר"ן).
ב. הרמב"ם (שמיטה ויובל ד, ט יג) פסק: פירות האילן, אם הגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה – מותרים, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה הרי הם כפירות שביעית.

ד. רבי שמעון שזורי סבר יש בילה ביבש, ולכן זרעי קטניות שמעשרותיהם חלוקים [שמקצתם השרישו קודם ר"ה ומקצתם לאחר מכן], צובר גרנו לתוכו ונוטל מעשר מהתערובת, ונמצא מעשר מהחדש על החדש ומהישן על הישן (ומפריש מעשר אחד ומחלל על המעות ויאכל מהמעות בירושלים, והמעשר יחלק לעניים, ובכך יוצא מן הספק. תוס').
וחכמים סוברים אין בילה אלא בלח כגון שמנים שנתערבו או יין, הלכך צריך להפריש עליהם ממקום אחר לפי חשבון, מחדש על החדש ומישן על הישן. ופסק שמואל כחכמים שאין בילה ביבש. [ומכל מקום בזרעים שהשרישו בשתי שנים פסק כרבי שמעון שזורי מטעם אחר – שהכל הולך אחר גמר פרי ולא אחר ההשרשה].

א. להלכה, מדברי הרמב"ם (תרומות ב, יג; מעשר ח, ב) למדו אחרונים (שו"ת מהרי"ט ח"א יח; משנה למלך סוף הלכות מעשר) שפסק יש בילה אף ביבש (וכמו שפסק רבי יוחנן במנחת ל: כרבי שמעון שזורי). ואילו לדעת הראב"ד (מעשר שני א, ח) והר"ש (חלה ג) ועוד (ע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג חכג; הגהות מיימוניות סוף ספר זרעים; יו"ד של. וי"א כן אף בדעת הרמב"ם. ע' מנחת שלמה תנינא סוס"י קט), אין בילה ביבש. ויש מכריעים שבדרבנן יש בילה ובדאורייתא אין בילה לחומרא (עפ"י טורי אבן). ובדמאי כתבו אחרונים עפ"י הירושלמי שהקלו לומר יש בילה לדברי הכל (ע' טו"א ומראה הפנים על הירושלמי דמאי ה, ה).

בשו"ת שבט הלוי (ח"ח רמג) הכריע שיש לסמוך על כך בתרומת ירקות בזמן הזה, שיש כאן תרתי דרבנן. ובשעת הדחק והפסד יש מקום ללמד זכות על המקלים אף בתרומת דגן תירוש ויצהר בזמן הזה.
ב. ישנן דעות בגמרא (בזבחים פ) שאף במשקין אין בילה. ואולם בזה ודאי הלכה כחכמים שיש בילה במשקים.

ה. ממה שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי בעצם היום הזה שמענו שהקריבו ישראל עומר בכניסתם לארץ ואכלו בט"ז בניסן מהתבואה החדשה [שהרי גם קודם לכן אכלו תבואה ומהו 'ממחרת הפסח...'] – אלא ללמד שעד עתה אכלו מהישן ועתה מהחדש]. ומהיכן הקריבו – אי אפשר לומר משל נכרים שהרי אמרה תורה ראשית קצירכם, אלא אמר רב כהנא מתבואה שלא הביאה שלישי ביד נכרי

(שאינה ראויה כלל עדיין) ומ"מ עתה בט"ו בניסן היא מלאה [ואף על פי שעד עשרה בניסן, יום עלייתם מן הירדן, טרם הביאה שליש – עתה היא מלאה, שארץ ישראל ארץ צבי – ממהרת לבשל פירותיה].

א. הרמב"ם השמיט דין תבואת נכרי שפסולה לעומר. ובספר ברכת מרדכי (ח"ב יט) חידש שהרמב"ם שפסק אין קנין לעכו"ם להפקיע מידי תרומות ומעשרות, לפיכך לאחר הכיבוש אין אפשרות ל'קציר עכו"ם' לפטור. ובספר זכר יצחק (ח"ב עח, ד) באר השמטת הרמב"ם בדרך אחרת, ולדבריו קציר עכו"ם פסול לעומר להלכה.

ב. אף על פי שתבואת נכרי אינה כשרה לעומר, מבואר בירושלמי (שקלים ד, א) שמביאים עומר מספיחי שביעית. ונראה שכיון ששביעית הפקר רק לישראל, הרי זה בכלל קצירכם. משא"כ הפקר ממש המופקר לכל, נראה שאינו כשר לעומר (עפ"י זכר יצחק מב. וע' טורי אבן).

דף יד

יח. א. מנין שביירות הולכים אחר לקיטה, למעשר ולשביעית?
ב. מה טעם ראש השנה לאילן בשבט ולא בתשרי?

א. רבי יוסי הגלילי דרש מבאספך מגרנך ומיקבך (הרי"ד הגיה: כתבואת גרן וכתבואת יקב – מקרא המדבר בתרומות ומעשרות) – מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על מי שנה שעברה ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל כיוצא בזה, יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה מתעשרים לשנה הבאה. ורבי עקיבא דרש בלשון אחרת: מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על רוב מים ומתעשרים לשנה שעברה, אף כל כיו"ב, יצאו ירקות שגדלים על כל מים ומתעשרים לשנה הבאה.

א. לדברי התוס' (יג: יד), הקובע בירקות הוא גמר הפרי או רוב גידולו (עתוס' קדושין ג. סד"ה אתרוג), ולא דוקא הלקיטה. ואין כן דעת הרמב"ם אלא לקיטה ממש.

ב. אף על פי שביירות הולכים אחר לקיטה, חלה קדושת שביעית עליהם בעודם מחוברים, וגם איסור הפסד קיים בהם אעפ"י שלא לקטם (כן הוכיח במנחת שלמה ח"ג קכה-קכו). ובחזון-איש (שביעית יא, ז) צדד בדבר, שמא ירק שאפשר לו להתקיים עד שמינית, אין בו איסור כל עוד לא נלקט.

והחילוק שביניהם, אמר רבי אבהו: בצלים הסריסים (- קטנים ואינם עושים זרע) ופול המצרי [שזרעהו לירק], שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה ולקטם אחר ר"ה.

לפרש"י, לרבי יוסי הגלילי מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית שהרי גדלו על מי שנה שעברה. ולרבי עקיבא – לשנה הבאה שהרי גדלים על כל מים. ויש מפרשים (מובא ברש"י ותוס', עפ"י הירושלמי) שלרבי עקיבא נעשו כגדלים בשדה-בעל ומתעשרים לשעבר. ומכל מקום בירקות רגילים, גם אם מנע מהם מים שלשים יום קודם ר"ה, הולכים בהם אחר לקיטה, שבטלה דעתו אצל כל אדם.

ב. אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, לכך ראש השנה בשבט [שכבר עלה שרף באילנות ומעתה הפירות חונטים. ואע"פ שרוב תקופת טבת עדיין בחוץ].

משמע בגמרא שלאמתו של דבר הלכה למשה מסיני היא שראש השנה לאילן הוא בשבט, וגם כשהטעם שנתנו להלכה אינו שייך, הדין אינו משתנה שהרי אין מתחשבים בשבט של חמה אלא לפי חדשי לבנה, ואעפ"י שבישול הפירות מתאחר. ולפי זה נראה לכאורה שגם פירות שגדלו בחו"ל [וגמר מלאכתם בארץ] במקומות שהחורף שם הוא בזמן שאצלנו קיץ – הולכים בהם אחר ט"ו בשבט (עפ"י מנחת שלמה ח"א סב, ו. וכן פסק הגרצ"פ פרנק).